

СПОГАДИ ОЧЕВИДЦІВ

Рябець Ольга Якимівна

1923 р.н., жителька с. Росава

(запис 2007 р. Бондар Т.С.,
секретаря Росавської с/р)

Батько, Рябець Яким Давидович, був працьовитим чоловіком. У сім'ї було 17 дітей. У 1930 році мали 1,5 га землі та різну забудову, худобу. Найманою працею не користувались, трудилися з раннього ранку до пізнього вечора. Коли розпочалася колективізація, батько не хотів іти в колгосп.

Урожай в 1932 році був багатий. Батько отримав "план до двору". Це великий грошовий податок, велика кількість зерна, двоє коней, дві корови (для нас

залишили одного коня і одну корову), а також м'ясо, яйця. З великою тривогою батько цей план виконав. Та не минуло і двох тижнів, як прийшла нова повістка про додатковий план. Віддавати вже не було чого, тому забрали останнє.

За те, що нас називали куркулями, один з моїх братів відцурався від нас і втік. Через багато років ми довідались, що він живий.

Фенченко Ольга Родіонівна

1923 р.н., жителька с. Росава

(запис 2007 р. Залевської К.Л., методиста РБК)

Два брати на моїх очах померли з голоду. Васі було 3 роки, а Андрієві 9 років. Уночі вони нарвали берегового часнику, мати потрошку давала їм його їсти із жомом, але їм хотілося більше. Вони таємно від матері наїлися його досхочу. І це їм смертельно зашкодило.

Після смерті синів батько почав їздити на Кубань. Продавав там деякі речі, купував на виручку кукурудзу. Ми товкли її та варили з неї куліш. Так і врятувалися. А пізніше сім'я обзавелася конем. Батько пішов працювати на комбикормовий відгодівельний пункт і одержував там корм для коня. Цей пайок називався конячим послідом. Але його їла не тільки скотина, а й люди.

Шупик Катерина Іванівна

1922 р.н., жителька с. Росава

(запис 2008 р. Залевської К.Л., методиста РБК)

У школі давали учням калатушку, щоб вони не вмерли. Мені тоді було 10 років. Якось я прийшла додому, а менший братик Микола попросив їсти. Йому було 7 років. Їсти йому не дали, бо не було нічого, так він на очах зразу і помер.

За невиконання плану заготівель зерна вимагали горох, квасолі – все, що було в господарстві. Крім того, що вимагали, ще й так сварили і били кулаком по столу, мовляв, якщо не здаси того, що ми постановили, самі заберемо всю одіжку і тебе в „допр” посадимо.

Ходили попід хатами бригади із крючками і щупами, робили „трус” і, коли нічого схованого не знаходили, забирали все, що бачили, і залишали людей голодними.

В той час, коли вмирили хлібороби з голоду, несвідомо блукаючи полями в надії знайти торішній колосок чи качанчик кукурузи або викопати мерзлу картоплину, саме в той час дорідне зерно, пограбоване в цих же хліборобів, лежало у ворохах і пріло. Люди мерли, а зерно гнило.

Ліпчевська Ганна Тодосівна

1907 р.н., жителька с. Росава

(записала Н. Ліпчевська, невістка, с. Росава)

Моя покійна свекруха Ганна Тодосівна Ліпчевська багато розповідала про голодомор. Їй і самій випало тоді недоїдати. Бачила, як гинули люди. Знає, що, часом, вдавалися до вчинків непередбачуваних.

Ганна Тодосівна працювала в ланці. За роботу всім жінкам давали по буханці хліба на тиждень. Кожен розпоряджався тим хлібом, як вважав за потрібне. Явдоха жила сама і ні з ким не ділилася.

На другий день після того, як роздавали хліб, приходять Явдоха на роботу вся побита – губи розпухли, на обличчі синці. Запитують її: “Що сталося?” Явдоха у сльози. А потім давай розповідати. Принесла вона додому той хліб і почала потроху відламувати та їсти, не розділивши на тиждень. Непомітно всю хлібину і з’їла. А коли усвідомила, що тиждень буде без хліба, жахнулася. Та й давай з тої злості та досади

гамселити себе кулаками по голові. І болю навіть не відчувала...

А ще жили в селі два брати – Кирило та Микола. Поїхали якось міняти речі на продукти. Поверталися додому з мішками крупи та борошна. А от їсти в дорозі не мали що. Серед ночі прокинувся Микола і примітив в одного з пасажирів хлібину. Ніколи не брав чужого, а тут голод перемиг. Обережно витягнув ту буханку і незчувся, як з'їв половину. Решту залишив для брата. Раптом промайнула думка: “А що, як той хліб знайдуть?” Отож, щоб не було проблем, з'їв він решту хліба та й заснув. Вранці власник буханки, не знайшовши хліба, зчинив гвалт: “У кого знайду – уб'ю!” Всі перелякані. Кирило до брата пошепки: “Ти не брав, часом?” А той: “Не бійся, братику, у нас її вже ніколи не знайдуть...”

Чередниченко Іван Іванович

1925 р.н., житель с. Росава

(записано у 1991 р. депутатом Київської обласної ради народних депутатів письменником Гаєм А.І.)

Був у мене товариш дитинства Ваня Шевченко. Ми жили трохи далі од школи, а Іванко з родиною – ближче, то я завжди заходив до нього, і на уроки йшли разом.

Одного дня доходжу до Іванкової хати, і бачу: з сіней виходить його мати і щось несе поперед себе, загорнуте в ряднину. Попросила мене відчинити ворота. Я відчинив, а вона, плачучи, сказала: “Нема вже того товариша Вані. Ось, несу його на кладовище. А в хаті теж мертві Оля і Галя”.

Я зайшов до хати. На долівці на солом'яній постелі лежали мертві дві Іванкові сестрички. У них, чогось це мені особливо запам'яталось, підошовки ніжок були чорні від землі, по якій вони ще вчора ходили.

Я пройшов війну піхотинцем, бачив сотні смертей. Але померлих від голоду друга дитинства Ванька Шевченка і його сестричок, багатьох інших рідних і сусідів з голодоморного 1933 року не забуду до кінця днів своїх.

На фронті ми бігли в атаку з криком: “За Родіну, за Сталіна!” Тяжким ударом стало для мене розвінчання культу особи “батька народів”. Довго не вірилось. Потім думав: “Мабуть, то все робилось без його відома”. А зараз, дізнаючись все більше правди про те, що бачив і пережив особисто, я переконався, що Сталіну все було відомо, що це був його злочин, ним задуманий, а здійснений слухняними виконавцями, як співалось у дуже популярній радянській пісні: “От Москвы до самых до окраин”...

Розповідає **Ковтун Денис Карпович**

1919 р.н., житель с. Росава

(запис 1998 р.)

У 1927-1934 рр. я навчався в Росавській 7-річній школі. Тож добре пам'ятаю жахливі події голодомору. Люди вимирали сім'ями, тому багато хат в селі стояли порожніми. Пригадую, були в селі тоді дві жінки, які їли людей.

Наша сім'я, як на ті часи, була не такою вже і багатодітною. Батьки мали трьох синів: Юрко, Анатолій і я. Наша сім'я вижила тому, що батько і мати весною 33-го їздили по хліб спочатку на Кубань, потім у Курську та Воронежську області Росії.

Восени 1934 р. вчителям нашої школи разом з учнями старших класів влада доручила кожному по „стохатці”, як тоді було поділено село (в Росаві тоді налічувалося 800 дворів), по яких треба було записувати прізвища померлих від голоду. Залучили до цієї роботи і мене. Ми обходили вулицями ці ділянки по 100 хат, опитували людей, які вціліли після голодомору, і з їхніх слів записували імена померлих. Потім ці дані були зведені в сільраді до одного цілого.

Добре пам'ятаю, що згідно нашого опитування, в Росаві голодомор 33-го забрав 1296 життів. На тій

„стохатці”, де жила наша сім’я (а це Зелений хутір) померло найменше людей – 92.

Але ці дані неповні, бо не всіх померлих згадали очевидці. Думаю, названу цифру слід збільшити щонайменше на 20%.

З тих пір пройшло багато років. Але при згадці про той жах у мене і нині болить, плаче серце, і я не можу заснути.